

4. A római köztársaság válsága és a principátus

A római köztársaság (Kr. e. 510 – Kr. e. 31) válsága a **Kr. e. 2. század végétől Kr. e. 31-ig** tartott. Ezt a periódust nevezzük a **polgárháborúk korának**. A válság fő oka az volt, hogy a köztársasági berendezkedés nem tudta kielégíteni egy birodalom igényeit. A **provinciák** számának gyors szaporodása magával hozta a társadalmi feszültségek kiéleződését. A hódítások révén nagyszámú rabszolga áramlott be Rómába, amivel párhuzamosan lassanként létrejött a **patriciusok** és **plebejusok** közötti jogegyenlőség. A vagyonos plebejusok beolvadása a patriciusok közé előidézte a régieket felváltó, két új társadalmi réteg kialakulását. A(z ókori értelemben vett!) **nemesség**, amely a nagybirtokokkal rendelkezett és politikai funkciók többségét birtokolta, valamint a **lovagrend**, amely főként a kereskedelmi ügyekben volt érdekelt. A nemességet a **senatori rend**, a lovagrendet pedig a **néppárt** képviselte a politikában. Előbbi a köztársaság hagyományait hangoztatásával, utóbbi a nép érdekeinek hangoztatásával próbálta megnyerni a tömegek támogatását. Valójában mindkét párt politikusai a hatalom megszerzésére törekedtek, és nem féltek felrúgni az évszázadok óta életben lévő szabályozásokat (több éven át viseltek hivatali posztokat) vagy akár polgárháborút kirobbantani. Ebben a korszakban előtérbe került a hadsereg fontossága; több egyeduralomra törő személy hadvezér volt (a hadsereg irányítását próbálta megszerezni). Mindeközben a parasztság helyzete is megváltozott. Egy részük nem tudott versenyben maradni vagy más módon mentek tönkre. A földjüket veszített parasztok leggyakrabban Rómába költöztek, ahol alkalmi munkákból tartották fent magukat, vagy az ingyenélők közé sodródtak, akik áruba adják szavazati jogukat és így egy politikai célokra könnyen felhasználható réteggé válnak. Ezt a városi réteget nevezzük összefoglalóan **antik proletariátusnak**. A parasztság válsága magával hozta a hadsereg válságát, mivel a római haderő vagyonos parasztokból állt, akik a saját pénzükön fegyverkeztek fel. További problémát jelentett, hogy a háborúzás közben otthoni gazdaságaik válságba kerülhetett, és létszámuk is csökkent. Ezt a néppárt oldalán álló Marius oldotta meg (kb. Kr. e. 100-ban) azáltal, hogy a proletariátus soraiból **zsoldoshadsereget** toborzott, ahol 16 évig kellett szolgálni, de a fizetséget, kiképzést és az egységes felszerelést az állam biztosította. Leszerelésük után pedig földet kaptak a provinciákban.

A válság egyik legsúlyosabb tünete a **Spartacus-féle rabszolgafelkelés** volt **Kr. e. 73–71 között**. Ezt már az új légiókba rendeződött zsoldoshadsereg segítségével verte le **Crassus** és **Pompeius**. A **senatus**, félve Pompeius hatalmától, nem szándékozott **veteránjainak** földet adni, így Pompeius Crassusszal és **Julius Caesarral** (**Kr. e. 100. – Kr. e. 44. március 15.**) titkos szövetségre lépett a senatus ellen. A szövetség szervezője Caesar volt, aki már akkor is távolabbi, egyeduralmi terveket szőtt. Ezt nevezzük az **első triumvirátusnak** (**Kr. e. 60**). A szövetség lényege, hogy támogatták egymást különböző politikai tisztségek megszerzésében. Így lett Caesarból **consul**, majd később Gallia **proconsulja**, míg Crassus Szíriába, Pompeius pedig Hispániába ment tevékenykedni. A triumvirátus Crassus Kr. e. 53-as halálával bomlott meg, miután Pompeius, félve Caesar hatalmától, a senatus oldalára állt. Caesar kiváló hadvezérként Galliában sikert sikerre halmozott. Hadjáratai során behódoltatott rengeteg gall törzset, ezzel jóval kitolva a birodalom északi határát. Erős hadsereget épített ki, amelynek különlegessége abban rejlett, hogy nem a senatushoz, hanem az ő személyéhez volt hű. A lojális hadsereg és adományokkal a pártjára állított tömegek adta Caesar népszerűségét. A senatus Pompeiusszal az oldalán Kr. e. 49-ben Rómába rendelték Caesart, hogy elszakítsák seregétől. Ehelyett Caesar katonáival átlépte a Rubico folyót (*Alea iacta est* – A kocka el van vetve), mely lépésével kirobbantotta a polgárháborút. **Kr. e. 48-ban Pharszalosznál** Caesar seregei legyőzték Pompeiuszét. Miután a megfélemlített senatus **dictatorrá**, majd örökös dictatorrá választotta **Kr. e. 47-ben**, megkezdte a birodalom békéjét és egységességét elősegítő reformok bevezetését. Többek közt saját híveivel megnövelte a senatus létszámát 600-ról 900-ra és meghívta bele a provinciák előkelőit is. Földet osztott **veteránjainak** és a nincstelenek egy részének is. Értékálló aranypénzt veretett és középítkezéseket finanszírozott. Egyik legfontosabb intézkedése a naptárreform volt, amely kidolgozásában Szószigenész egyiptomi csillagász vett részt. Az így létrejött **Julianus-naptár** bevezette a 4 évenkénti szökőévet. Ezzel és egyéb intézkedésekkel újra szinkronba kerültek az évszakok és a hónapok. Caesar belátta, hogy a Római Birodalom stabilitásához egyeduralomra van szükség, de túl gyorsan és túl látványosan bomlasztotta a köztársaság rendszerét, és nem törődött ellenfelei szervezkedéseivel, így a hasznos reformjai ellenére is egy szélsőséges köztársaságpárti, senatorokból álló csoport Kr. e. 44. március 15-én **Brutus** (fogadott fia) és **Cassius** vezetésével **23 (vagy 35) tördőfessel** meggyilkolták.

Caesar halála után hatalmi vákuum alakult ki. A köztársaságpárti csoport nem tudta megszerezni a hatalmat és egyre nagyobb ellenérzés övezte őket, míg a Caesar-párti csoportnak 3 vezére volt: **Lepidus** (a lovasság parancsnoka), **Antonius** (Caesar híve) és **Octavianus** (Caesar unokaöccse és örököse). **Kr. e. 43-ban** ők hárman szövetkeztek (**II. triumvirátus**) a köztársaságpártiak legyőzésének érdekében, amely **Kr. e. 42-ben** be is következett **Philippinél**. Hárman három részre osztották hatalmukat: Lepidus Afrikát, Antonius a keleti területeket, Octavianus pedig a nyugati területeket és Rómát kapta. Lepidus háttérbe szorulása után kiélesedett az Octavianus és Antonius közötti hatalmi harc. Octavianus kihasználta az Antonius és Kleopátra között lévő szerelmi kapcsolatot, így **propagandájában** keleti kényúrként ábrázolta, amivel megnyerte a többség támogatását. **Kr. e. 31-ben Actiumnál** került sor Octavianus és Antonius összecsapására. A tengeri csata után a vesztes Antonius Egyiptomba menekült, ahol Kleopátrával együtt öngyilkos lett, és Egyiptom az első **császári provinciává** vált. Az actiumi csata jelöli a köztársaság korának végét és a **császárkor** kezdetét, mely első szakaszát **principátus** (= leplezett egyeduralom; „*princeps*”-ből ered) korának nevezzük (**Kr. e. 31. – Kr. u. 284**).

Octavianus – később **Augustus** néven – **Kr. e. 31. – Kr. u. 14.** között uralkodott. Tanult Caesar hibájából, és egyeduralmát leplezve, magát a köztársaság védelmezőjének nevezve épített ki egyeduralmat, ehhez számos tisztséget magánál összpontosított. Ő volt az első **császár** (a név „Caesar”-ből ered), élethosszig megkapta a **néptribunus** (személye sérthetetlen, törvényjavaslatokat nyújthatott be és vétőjoga volt) és **princeps** (a senatus első embere, először szavaz) tisztségeket. 2-3 évente pedig megválasztották consulnak (végrehajtó hatalom), **censornak** (a senatus névlistájának összeállítója, híveit be tudta juttatni) és **pontifex maximusnak** (kulturális élet irányítója). Ugyanakkor **Caesarral ellenben soha nem lett dictator**, ezzel is elkerülve az egyeduralom látszatát. Természetesen sokan tisztában voltak azzal, hogy egyeduralmat birtokol, de úgy látták, hogy Augustus uralma véget vetett a majdnem 200 évnyi polgárháborúnak és káoszoknak. Törekvései nem váltottak ki társadalmi ellenzést, sőt a senatus jóváhagyásával cselekedett. Míg Caesar senatushoz való viszonya konfliktusos volt, Augustusé inkább együttműködő, a valóságban azonban mindketten egyeduralmuként viselkedtek. Augustus békés külpolitikát folytatott, propagandájában úgynevezett **pax Romana**-t hirdetett (római béke). Kevesebbet hódított, célja a Római Birodalom határainak természetes határokig (folyókák, hegyek, stb.) való kitolása volt, és ezzel elkezdte a **limes** (a birodalom határa) kiépítését. Fontos megjegyezni, hogy míg hatalmának alapja szintén a hadsereg volt, Caesarral ellentétben hódításait kiváló hadvezérek köszönhette, nem magának. **Kr. e. 9-ben elfoglalta Pannoniát**. Építkezéseket támogatott. Uralmáról „*Az isteni Augustus viselt dolgai*” című, meglehetősen demagóg önéletrajzából (is) értesülhetünk. Neki sikerült véghezvinnie azt, amit Caesarnak nem, és bár az út meg volt előtte alapozva, mégis saját erejéből sikerült egy tartós egyeduralmi rendszert felépíteni, és ezzel nyugalmat és egységet hozott a Római Birodalomba.